

Vlasta Žvikart Zaveri

Stoletje tišine

Spoštovani bralec, ali veš, kako zveni tišina, ali veš, od kod prihaja? Milijoni let tišine; tišina kot neskončno belo platno, zasnežena ravnina brez meja, ki se pne v modro nebo, ki ni konec, pač pa začetek ali spoznanje. Mrzla in neskončna tišina zvezdnega neba, ki ne potrebuje besed ali razlag. Najbrž iz tiste strašne, nepregledne davnine, ko še nismo iznašli jezika, da bi z njim vse zakoličili in vse dorekli, pogosto z besedami vse pokvarili. Samo v tišini lahko postojimo, da bi ugotovili, kaj je res pomembno in kaj ne, morda nas odreši le še molk, stoletje molka, da znova najdemo pravo vrednost besede, zaradi katere tudi pisanje imenujemo umetnost, ki zmore zrušiti še tako okostenele zidove časa ter vse nepotrebno sesuti v prah in pepel.

Pisanje ne bi smelo biti dokazovanje pisateljev pred drugimi pisatelji ali pesnikov pred drugimi pesniki. Ne zgolj očiščenje in razgradnja, temveč tudi gradnja in mozaik, tih, intimen in iskren proces, ki zmore v svoji končnosti vse preglasiti, vse utišati, proces, ki je vselej tudi garanje, saj vsako besedo nepreklicno postavi na svoje mesto, vsak premor tja, kjer je čas za molk in premislek. Pisanje bi moralo biti poklon besedi, ki se je rodila v mukah nemih tisočletij, in knjiga poklon jeziku, iz katerega je vzkliła, vsaj malo pa tudi poklon sočutju in domišljiji, morda dvema najpomembnejšima človeškima vrlinama, ki v nas počasi, a zagotovo odmirata, potem ko sta iz nas naredili ljudi, ki smo utekli brezbriznemu obstoju živali; brez njiju bomo nekega dne obtičali v brezosebnem svetu inteligentnih zarjavelih strojev. Socialna bitja, ki smo v daljni preteklosti na vsem lepem razvila skrb in čut ne le za svoje bližnje potomce, ampak tudi za pripadnike širše skupnosti, ki smo se ščitila, složno trpela in skupaj upala, ki smo znala sodelovati in smo vedela, zakaj sodelujemo, smo si zaradi ekstremne sposobnosti prilagajanja, ne le okolju, pač pa tudi drug drugemu, podredila ta planet, a danes, tako se zdi, vse pridobljeno postopoma izgubljam, saj si ne znamo več deliti stvari, ne znamo več živeti

drug za drugega in drug z drugim. Kot da tisto, kar nas je naredilo ljudi, iz nas čedalje bolj izginja, skupaj s tem pa tudi domišljija, zaradi katere smo si za razliko od živali ustvarili ne le vojne, temveč tudi boga in umetnost.

Vrsta *Homo sapiens* (misleči človek), rod *Homo* (človek), družina *Hominidae* (človečnjaki), red *Primates* (prvaki) – nepomembna vrsta afriških opic, ki je zavladala živalskemu kraljestvu in pozabila, kako je milijone let polagoma živela, iskala hrano in večala svoje možgane. Obtičali smo v času, polni samih sebe, a obenem tako majhni, skrčeni kot vesolje v majhno črno luknjo evolucije, v kateri smo ne samo najuglednejši, najpametnejši in najvplivnejši, ampak tudi najbolj nezadovoljni s sabo in z okoljem, ki si ga že dolgo po krivem prilaščamo. Navidezno neskončnost svojega obstoja smo uspeli zreducirati na vehementno stoletje časa, v katerem smo vse dosegli in vse presegli, vsa svoja pričakovanja ter meje še tako divje znanstvene fantastike; predstavljajte si žival, ki pilotira letalo, izumi atomsko bombo ali plačuje s kreditno kartico.

In v tako vrtoglavih časih, ko ni nobenega časa, da bi si vzeli čas za kar koli preveč preprostega, kar ne zadošča kriterijem naše neskončne superiornosti, je vendar zanimivo, kako nam po drugi strani ostaja ogromno časa za nepomembnosti: za ždenje v navidezni resničnosti – v virtualnem svetu računalniških tipkovnic, za nakupovanje stvari, ki jih ne potrebujemo, ali ne nazadnje za pisanje slabih knjig, ki jih ne bo nihče bral, ne zdaj, ne čez dvesto let. Za nepotrebne, nepomembne stvari je vselej dovolj časa, kot da smo izgubili občutek za to, kaj je v naših življenjih res pomembno in kaj ne, kaj je zaresno in kaj le kič. Zdi se, da še nikoli nismo premogli toliko slabih tekstov in po drugi strani toliko nepomembnih vezi med ljudmi, ki so zgolj navidezne, kot je navidezno in umetno še marsikaj okoli nas.

Živimo v plodni, a prav malo kreativni dobi digitalnega zapisa, ki ni naklonjena umetnikom, saj je lahko umetnik tako rekoč kdor koli in pisanje ni pri tem nobena izjema. Brez kančka slabe vesti se ustvarjajo nepregledne množice slabih izdelkov, tudi v filmu, gledališču, glasbi, fotografiji. Spodobilo bi se govoriti o umetnosti pisanja (v čast tisti peščici pesnikov in pisateljev, ne le pri nas, tudi po svetu, ki si zares zaslužijo ta naziv) kot o nedotakljivi, kot o umetnosti, ki so je sposobni le redki, ker je dandanes zelo moderno pisati vsakršne knjige, še zlasti pa literaturo, ker vsi menimo, da imamo veliko povedati, sploh ker smo bili navsezadnje v šolah vsi primorani pisati šolske spise in eseje (žal se ta praksa, kot kaže, z dnevnega reda šolarjev počasi umika in nekega dne ne bomo znali več razmišljati oziroma pisati o preprostih stvareh, kot so ljubezen, kruh, sreča, sonce). Spodobilo bi se govoriti o tem, kako je

literatura podcenjena, saj se literatura imenujejo tudi ponesrečeni poskusi pisanja tekstov, nastali iz vseh mogočih trivialnih vzgibov. Pisati (oziroma objavljati) bi se smelo edinole zgodbe, ki se pišočega tako ali drugače dotikajo, s katerimi je tako ali drugače neusmiljeno povezan, zgodbe, ki so ga iztirile in izučile, prerodile ali uničile, ne pa vsakršnih poskusov upodobitve tako imenovanega vélikega teksta, ki so v mnogih primerih zgolj najstniška iskanja samega sebe, nastala v vse prej kot najstniških letih. Vredno bi bilo zapisati izjemne zgodbe izrednih posameznikov, ki se bodo sicer izgubile v toku let, pa zgodbe, ki so za sabo pustile razdejavanje ali navdih, tisto, o čemer ponoči sanjamo, a ne vemo, zakaj se nam vztrajno vrača v sen, tisto, o čemer si ne upamo spregovoriti. Seveda bi moral v prvi vrsti že vsak pisec sam premoči toliko zdrave samokritike, da bi zmožgel svoj tekst opredeliti kot ponesrečen ali nezrel, če bi o njem kakor koli podvomil, ne pa da se sprenevedamo in slepimo, ne le bralce, predvsem sami sebe. Pisanja se bržkone ni moč naučiti oziroma je to mogoče le do neke mere; pisatelji ne postanemo zaradi želje, vloženega truda ali posebnega plašča, ki ga nosimo, da bi se že na videz razlikovali od drugih, ki ne bodo nikoli ničesar vidnega spisali, kaj šele objavili.

Znana Heglova definicija pravi, da je umetniško delo čutno utelešenje oziroma čutno svetenje ideje, kar od romana zahteva, da so njegovi junaki tako živi, kakor da bi bili iz mesa in krvi, biti morajo takšni, kot so realni ljudje, vendar ne goli fotografski posnetki. Roman kot umetnina je sicer res, kot pravi Engels, "natančno slikanje dejanskih razmer", vendar hkrati ni mehanični posnetek življenja, marveč koncentrirano življenje samo, ki prav zaradi svoje strnitve razodeva svoje bistvo ali idejo jasneje, določneje in prepričljiveje, kot je tega zmožno življenje samo. Pripovedno gradivo mora skozi "natančno slikanje dejanskih razmer" odsevati idejo idela in razkrivati njegovo bistvo.

Zakaj pišemo, se je med drugim spraševal tudi véliki Sartre. Njegove razlage so bile sicer bolj ontološke: da osmislimo mrtev svet okoli nas in podelimo relacijo med tistim drevesom in tistim delom neba, da naša zavest osmisli mrtvo zemljo, ko bomo odšli, bo ta namreč samevala brez smisla, dokler je ne bo ugledala in preučila naslednja zavest. Nedvomno Sartre ni bil prepričan, da je treba pisati zato, da bi se dokazovali pred drugimi, prepričan pa je bil o tem, da so najslabši umetniki vselej tudi najbolj angažirani.

Najvidnejšega španskega romanopisca, najbrž enega največjih romanopiscev vseh časov, katerega besede, ko so zapisane, stojijo natanko tam, kjer je treba, kjer se ne da ničesar dodati in ni treba ničesar odvzeti, Javierja Maríasa, po pravici jezi, da lahko dandanes že praktično vsakdo

izda ali vsaj napiše (z namenom, da bi jo izdal) knjigo, najsi bo to filozof ali gospodinja, kozjerejec ali vojak, ker se s tem blati umetnost in navsezadnje knjigo kot objekt pisane besede, ki naj bi ostala zapisana za tiste za nami, kot nekaj presežnega, kar naj bi kljubovalo času, vetru in morda tisočletjem. Marías meni, da je edini razlog, zakaj se spleča pisati knjige, izbira živeti v fiktivnem svetu, ki je veliko znosnejši in lepši kot gola realnost, v katero smo vrženi tukaj in zdaj, izbira živeti v kraljestvu tistega, kar bi lahko bilo in se še ni zgodilo, v deželi tistega, kar je še možno ali pa se še ni zmoglo uresničiti.

Thomas Bernhard je v *Sečnji* v zanj značilnem slogu brez dlake na jeziku med drugim izrekel: "Danes Schrekerjeva in Billroth, kot tudi življenjski sopotnik Schrekerjeve, utelešajo vrsto epigonske, navidezno intelektualne blebetave literature, ki sem jo že od nekdanj sovražil, ki jo ljubijo fanatičnomodni, vedno briljantni, v svoji literarno zgodovinski puberteti zaostali lektorji, in katero prizadevno subvencionirajo senilni uradniki kulturnega ministrstva na Minoritenplatzu ..." In še: "Toda, kaj pa imajo povedati mladi pisatelji, sem premišljeval, ki si umišljajo, da vedo vse, in ki zmorejo pač le to, da se jim vse zdi smešno, ne da bi lahko utemeljili, zakaj je smešno." Izrekel in s tem na svoj način izrazil idejo, da bi se bilo dobro umetnosti na čast kdaj tudi ukiniti, idejo, da naj literaturo presojajo tisti, ki so v njej podkovani in ne o njej priučeni, ne pa da si jo suvereno prisvajajo tisti, ki imajo o sebi in o svojih izdelkih znatno previsoko mnenje in ki imajo tudi sicer čas in veselje pisati o stvareh, za katere se človek mestoma vpraša, zakaj in čemu bi bilo o njih sploh treba pisati.

Res je, da je pisanje ultimativna pravica vsakogar in ima nedvomno zelo veliko terapevtsko vrednost, a samoizpovedni teksti zaradi takšnega ali drugačnega razloga žal dostikrat niso primerni, da bi se jih obešalo na javna platna. Tudi sicer, zakaj vendar bi morali vsi vedeti (ali pač je danes nujno zlo, da na spletu pred navideznimi prijatelji objavljamo tako rekoč vse, kar se nam zgodi, od tega, kaj smo skuhalo za kosilo, kdaj šli spat in kdaj vmes še na stranišče), kaj nas pestí in radostí. Seveda ne govorim o tem, da pisanja ni treba spodbujati, govorim o tem, da bi se smelo objavljati le najboljše, saj bo vsak še tako dober pisatelj nekega dne priznal, da je bilo tri četrtnjegovega dela, ki ga je spisal (in v mladostni zagnanosti nemudoma objavil), polomija, če že ne polomija, pa vsaj balast, in da bi se smeli za občinstvo ohraniti zgolj dve knjigi, v najboljšem primeru pa ena sama (ali celo še ta ne). Pogosto se zgodi, da v celotni knjigi ni niti enega odstavka, ki bi bil kaj vreden, morda je takšnih le nekaj stavkov.

Bojim se, da bi bilo eno primernih zagotovil, kako ohraniti tisto nekaj spodobne literature in zredčiti število nepotrebnih knjig, ki se po

nepotrebem prašijo po policah knjižnic, zakonitev starostne meje, nad katero bi se lahko kaj od napisanega tudi objavilo, se pravi predstavilo širši javnosti. Seveda vsi priletni pisatelji (oziroma tudi pesniki) niso tudi že kar dobri, vendar je nedvomno potrebna določena kilometrina tako v pisanju, še bolj pa v življenju, da lahko za tistim, kar smo zapisali, tudi stojimo. Verjetno bi se te uvedbe najbolj zbal založniki, ki kljub kriznim časom v svojem poslu še vztrajajo, čeprav je vsakomur (vsaj pri nas) že dolgo jasno, da se knjige ne prodajajo za med (čeprav se po drugi strani kljub kriznim časom presenetljivo prodaja marsikaj neuporabnega, če se le na ves glas oglašuje). In kaj bi potemtakem počeli bibliografi, kako bi vrednotili v starosti napisana dela, če se ne bi mogli sklicevati na dela iz mladosti, ki so pogosto kažipot in usmeritev, še večkrat pa popoln preklic tistega, kar bo sledilo v starosti. Nedvomno je mladostna zagnanost dober impulz ustvarjanju, dostikrat pa je tudi krasen izgovor, da izstrelimo marsikatero neumnost brez pomisleka, izrečemo ali zapišemo kaj, česar se bomo utegnili čez leta sramovati. Mladost si, jasno, premnogokrat lažno umišlja, česa vse je sposobna, in ravno zaradi tega (pa predvsem zaradi stremljenja k tisti na začetku omenjeni zdravilni tišini) bi bilo morda smiselno uvesti starostno mejo, nad katero bi se smelo kaj od zapisanega tudi objaviti.

Naslednji imperativ za izboljšanje kakovosti marsikaterega napisanega teksta bi lahko bila obdavčitev šund literature, ki kakopak založnikom spet ne bi prinesla ničesar dobrega, bi pa poskrbela za veliko mero kritične presoje o tem, kaj sme gledati luč sveta in kaj ne. Če že govorimo ali preiščujemo o literaturi kot o nečem presežnem, kot o prostoru samo za poznavalce in tiste, ki imajo smisel za prebrano in napisano, potem bi bilo smiselno ukiniti slaboumne izdelke, ki polnijo in dušijo literarni prostor te uboge slovenske besede. Te uboge slovenske besede, posiljene z vsakovrstno mladimi in malo manj mladimi umetniki, katerih glavna – in bojim se, da sploh edina – skrb je, kako se čim bolj angažirati in svoje prozorno umetniško ime vtisniti v zgodovino te uboge literarne bajke. Veliko bolj kot zganjanje umetnosti za vsako ceno in veliko bolj kot vleči neke stvari naprej z isto odločnostjo, dokler bo občutek nekega smisla, bi bila smiselna tišina in ukinitve te umetnosti, ker bi s tem kulturi (katere polna usta imamo menda kvečjemu zaradi nje same, ne pa zaradi nekih osebnih koristi) storili veliko večjo uslugo, kot ji jo delamo sicer. Kako je že rekel Brodski, če nisi faraon, ne moreš pričakovati, da boš postal mumija. Pisanje bi moralo biti tekoče in v nobenem primeru prisiljeno, nekaj, kar pride iz nuje in ne iz let prisile ali iskanja presežne ideje. “Čim bolj se umetnost izgublja v slepi ulici, tem bolj se namnožujejo umetniki.”

je zapisal Emil Cioran, ki je med drugim izjavil, da postanejo slabi pesniki še slabši, ker berejo izključno pesnike, v resnici pa bi jim dosti bolj koristila knjiga o botaniki ali geologiji.

Sta samo dve vrsti pisanja oziroma dve vrsti literature, dobra in slaba, in škoda zanjo je, da se jo po nepotrebnem preveč opredeljuje in analizira, piscem (literature, ki je nastala iz nuje in ne iz prisilnih vzgibov) ne pade na pamet, da bi jo bilo treba dlakocepsko pojasnjevati in razlagati, predvsem pa razčlenjevati, kaj je pisec z določenim odstavkom želel in česa ni želel povedati. Brez dvoma je za literaturo slabo, da postaja čedalje bolj angažirana in nemalokrat uporabljena kot orodje za plezanje po družbeni lestvici. Težko je verjeti, da je lahko poklic nekoga (oziroma dandanes že kar kogar koli) dejansko umetnik (ali pač na tem mestu pisec), če se je zanj oklical sam oziroma so ga tako krstili kolegi, in to z nekakšnim medsebojnim trepljanjem po ramenih, ta isti kolegi iz njegovega osnovnega prostora, v katerem deluje, in iz katerega konteksta je tudi večina ljudi, s katerimi dnevno komunicira. Izdajanje nepotrebnih knjig pušča za sabo praznino, ki je odsotnost misterioznega in posvečenega; kako ločiti med resničnimi mojstri in med tistimi samooklicanimi umetniki besede, ki si nadevajo vence zaslužnosti pred drugimi samo zato, da bi tudi sami sebe pretentali, da so dobri, ali pa v to tako iskreno in nepokvarjeno verjamejo, da jim tega v bistvu sploh ne gre zameriti.

Spoštovani bralec, najbrž se boš strinjal z mano, da je dandanes vse preveč slabe umetnosti in da nam grozi, da bo pisanje kmalu videti kot SMS-sporočila, okleščena in suhoparna, brez bistva in globine, takšna, kot bodo nekoč tudi naša okleščena življenja, zrobotizirana in zelo predvidljiva.

Pisatelji naj bi tankočutno pisali o smislu in nesmislu sveta, o njegovih tegobah in veličinah duha, analizirali moralne probleme malega človeka, ki ga naseljuje, in opozarjali na napake ter zablode v družbi, ki je nekje skrenila s poti in zašla; pisatelji naj bi opozarjali na krivice in resnice, ne pa nase in na svoje malenkostne razdvojenosti. Samo zares veliki teksti so se sposobni spopasti z neminljivostjo in se ohraniti za tiste, ki bodo prišli za nami. Naša naloga je, da nesebično poskrbimo za ohranitev kvalitete v tistem, kar je zapisano, nujno je razredčiti izdajanje slabih in nepotrebnih knjig, tako kot je iz spoštljivosti do umetniškega izraza nujno prenehati predvajati slabe filme in ponesrečene popevke.

Pred dvajset tisoč leti je ledenodobni lovec s svojimi jamskimi slikarji želel opozoriti na to, da je v njih živel, razmišljal in ustvarjal, le tisti z najbolj pretanjenim občutkom za lepo so se ustvarjanja tudi lotili in le za njimi je ostala sled, ki se je uspela ohraniti vse do danes. Kakor koli

že se nam dozdeva, da smo obtičali v stoletju kaosa, kjer ne zmoremo več slišati ali zdržati tišine, bi bilo zdravo in za naše zanamce koristno (da bodo morda čez mnogo stoletij na nas vendarle gledali s spoštovanjem), da utihnemo, kajti le edinstvena dela bodo preživela dolga stoletja bombardiranj z nepotrebnimi besedami in spodobi se, da se jih sliši. In nena zadnje, zakaj vselej potrebujemo potrdilo drugih, da smo sposobni nekaj ustvariti, zakaj ne znamo prisluhniti svoji presoji o tem, kaj je dobro in kaj slabo, svojemu instinktu, tistemu neznatnemu občutku, ki nas najbolj gotovo umešča v svet stvari in umetnosti? Vsakdo, ki napiše knjigo, še ni pisatelj; presodil bo čas in edino ta bo kot najzanesljivejši sodnik odločil, ali je nekaj zares vredno, da se ohrani, ali pač je le pleve, ki ga bo veter neusmiljeno odpihnil. Zatorej, pišimo, ne ustavljajmo se pred praznimi stranmi in ne oklevajmo, vse je dovoljeno, tudi pretiravanje in nečimrnost, a le, dokler ne pridemo do meje, kjer se napisano tudi objavi, tamkaj pa postojmo in premislimo; le redki med nami bodo morda ustvarili nekaj, kar si bo zaslužilo biti objavljeno, tako kot je nepregledna zgodovina človeških genov neusmiljeno oklestila tiste, ki niso bili sposobni, da bi se prilagodili ostrim klimatskim spremembam in spremembam v nas, ko smo se pehali po poti človeka v današnji svet. In ko bo naše t. i. umetniško delo dokončano, ga zavrzimo ali zaklenimo v staro skrinjo na podstrešju, da se zapraši in postara; ko bomo skrinjo čez mnogo let po naključju ali iz radovednosti spet odprli, bo odgovor kot na dlani, brez posebnih pomislov ali ugibanj: če nas bo zaprašena vsebina po tolikem času še navdušila, bo to najbrž res umetnost.

Kateremu koli spletu srečnih naključij že se imamo zahvaliti za razvoj jezika in nato pisave, s pomočjo katere lahko prihodnjim generacijam ohranjamo in predajamo zapise v zgodbah, ki bi se sicer izgubile in izbri-sale, naša naloga je, da poskrbimo za čist in tekoč jezik, da se poklonimo jeziku in pisanju, za katerega pozabljamo, da bi ga bilo treba spodbujati, ne le v šolah, tudi na klinikah ali pri psihiatrih. Naša dolžnost je, da zno-va poiščemo pravo vrednost besede, saj je pisanje poklon besedi, ki se je rodila v mukah nemih tisočletij, in knjiga poklon jeziku, iz katerega je vzklila, vsaj malo pa tudi poklon sočutju in domišljiji, morda dvema najpomembnejšima človeškima vrlinama, ki v nas počasi, a zagotovo propadata.

Uzakonitev starostne meje in obdavčitev slabe literature najbrž ne bi naleteli na veliko odobravanja med tistimi, ki literaturo pišejo, s kakršnim koli namenom že, bi pa morda opozorili na skrite probleme, ki se tičejo literature in pisateljev, a so prezrti in nemalokrat zasmehovani. Pisanje ni le očiševanje in razgradnja, temveč tudi gradja in mozaik, tih, intimen in

vsaj malo tudi boleč proces, ki zmore v svoji končnosti vse preglasiti, vse utišati. Ne le v knjigah, ki jih moramo izdati, da pridejo do bralcev, tudi v dnevnikih ali pismih zanamcem se da veliko povedati, povedati o sebi in o tem, kaj mislimo o svetu, iz katerega smo izšli, če nas to kakor koli bega ali veseli, bodo že tisti za nami poskrbeli, da se bo po naši smrti objavilo tisto, kar bo objave vredno.

Tišino, stoletje tišine bi potrebovali, da si oddahnemo od vseh nepotreb-
nih knjig; morda nas odreši le še molk, stoletje molka, da znova najdemo
pravo vrednost besede, zaradi katere tudi pisanje imenujemo umetnost,
ki zmore zrušiti še tako okostenele zidove časa ter vse nepotrebno sesuti
v prah in pepel.